

Redacțiunea, Administrațiunea și
Tipografia:
BRAȘOVU, piața mare Nr. 22.
Scrisorile neromâne nu se re-
scrib. Manuscrisele nu se re-
trimite!

Birourile de anunțuri:
Brașov, piața mare Nr. 22.
Inserate mai primește în Viena
Rudolf Mosse, Haasenstein & Vogler
(de la Moos), Heinrich Schalk, Alton
Herold, F. J. Schickel, J. J. Dan-
enberg, in Budapesta: A. V. Gold-
berger, Anton Braun, Eckstein Herold,
in Frankfurt: G. L. Debes; in Ham-
burg: A. Steiner.

Prețul inserțiilor: o serie
gazdărie pe o coloană și er-
ge 80 cr. timbru pentru o pu-
blicare. Publicări mai dese
după tară și învoială.
Reclame pe pagina III-a o
serie 10 cr. v. a. sau 40 bani.

GAZETA TRANSILVÂNIEI.

ANULU LIII.

„Gazeta” este în fiecare zi
Abonamente pentru Austro-Ungarie:
Pe un an 12 fl., pe șase luni
6 fl., pe trei luni 3 fl.
Pentru România și străinătate:
Pe un an 40 franci, pe șase
luni 20 franci, pe trei luni
10 franci.
Se primumă la toate oficiile
postale din țară și din afară
și la dir. colectorilor.

Abonamentul pentru Brașov:
„Administrațiunea, piața mare
Nr. 22, etajul I. pe un an
10 fl., pe șase luni 5 fl., pe trei
luni 2 fl. 50 cr. Cu dusul în
casă: Pe un an 12 fl., pe
șase luni 6 fl., pe trei luni 3 fl.
Un exemplar 5 cr. v. a. sau
15 bani.

Acasă abonamentele căta și
inserțiile sunt să se plăte-
ască.

Nr. 26.

Brașov, Vineri 2 (14) Februarie

1890.

Din cauza sfinței sărbători de mâne dia-
rului nu va apăre până Sâmbătă seara.

Brașov 1 Februarie st. v.

Nici unul din multele aten-
tate, ce s'au săvârșit în timpul
din urmă de către guvernul un-
guresc în contra școlilor noastre
românești, n'au produs atâta
amărăciune și îngrijire între Ro-
mâni din Ungaria și Transilvania,
ca lovitura de moarte, ce s'a dat
gimnasiului din Beiuș, prin uca-
zul mistralului de instrucțiune pu-
blică, dela 22 Iulie 1889.

Pe la finitul anului trecut,
când am aflat despre acest
act de flagrantă ilegalitate al
guvernului, am arătat cât de
grav este acest fapt pentru in-
tregul învățământ românesc, și
am accentuat în deosebi, că în
tața lui se impune cu necesitate,
conchiământul clerului și a popo-
rului diecesei oradane gr. cat. în-
tr'un sinod, care să ia pozițiune
față cu ordinațiunea ilegală a mi-
nistrului unguresc și să ceară cas-
sarea ei.

Părerea noastră a aflat resu-
net în diecesa română aradană.
Dovadă apelul de mai jos ce
ni-l trimite un fruntaș al nu-
mritei dieceze, îngrijit de sorțea
ce așteptă pe frații săi, decă nu
aru sări cu toții în apărarea limbei
românești atât de amar prigonite.

Este numai vocea unuia, care
se adresază către frații săi, der
suntem siguri că toți simț și
cugetă ca densusul, der nu cuteză
a-și ridica vocea din cauza tero-
rismului ce domnesce ađi în Bihor.

Avem însă firma speranță, că
tote temerile vor dispăre în fața
marelui pericol și că în curend
ii vom vedea pe Români diecesei
oradane lucrând cu puteri unite
pentru apărarea vechiului nostru
aședământ de cultură, în contra
volniciei și-a ilegalității.

Fia siguri că în această luptă
dréptă și sfântă ei vor fi sprijini-
ți de toți Români bine sêmțitori,
pentru-că cauza lor e cauza
tuturor Românilor!

APELŪ

cătră proșimea greco catolică română
din diecesa Oradiei-marî.

Domnilor și Fraților! Vă este
cunoscut, că guvernul unguresc,
care se poreclesce „liberal”, la
inceput, ca toate guvernele, pro-
mitea marea cu sarea naționalită-
ților conlocuire.

Nici unul dintre poporele ne-
maghiare ale Ungariei și Transil-
vaniei nu avea mai mult cuvânt
de-a pretinde deplina respectare a
drepturilor sale din partea ocăr-
mirei, ca poporul român, care
are o limbă și o cultură recunos-
cută ađi în Europa și care de vé-
curi a jucat rolul cel mai cardina-
l în istoria răsboielor, ce
s'au purtat pentru apărarea pa-
triei și a monarhiei.

Der ce trebuie să vedem ađi
din partea guvernului unguresc?

Il vedem lucrând cu putere de
vapor pentru realizarea dogmei
maghiarisărei formulate, încă pe la
inceputul vécului, de Szechenyi,
și exprimată în versul poetului
unguresc „hogy minden ember
legyen ember és pedig magyar” —
ca adecă „totu omul să fiă om
și încă unguur”. Il vedem pe
acest guvern lucrând din res-
puteri pentru nimicirea individua-
lității noastre naționale, ca astfel
identificând naționalitățile cu po-
porul unguresc, să potă da carne
și sânge nălucei „idei de stat
maghiar”. Să vedem der, cum
lucra guvernul actual pentru
realizarea ideii de a crea un stat
par maghiar și ce datorințe are
fiă-care Român adevărat de a-și
apera totu ce are mai scump,
adecă dulcea limbă românească,
în contra căreia sunt îndreptate
tote atacurile.

Vieta politică națională a Ro-
mânilor, basată pe aședămintele
constituționale, adecă pe legi sanc-
ționate de Maiestatea Sa domni-
torul nostru Francisc Iosif I,
fă nimicită cu totul; parte prin
ordinațiuni ministeriale, parte prin
legile votate în dieta ungurescă
de către acei deputați Unguri,
cari deși se certă în continu între
sine, totuși când e vorba de na-
ționalități, își unesc puterile în
contra lor.

Fia destul aci a aminti numai pe
Mocsary, care fiindcă a cutezat
a-și ridica vocea în interesul bine-
priceput al patriei și în favorea
naționalităților, a fost huiduit
pe totă linia de către conaționali
săi și de către guvern, ca așa se
nu se mai așteptă nici un drept în
Israel, care să mai cuteze a vorbi
adeverul.

Astfel s'a întâmplat, că prin-
tr'un sistem de legi, care de
care mai măiestrite și mai asu-
prite, și prin volnicia organelor
administrative, nu numai că li s'a
făcut imposibil Românilor de a
fi reprezentați în vieta publică și
în dietă, ci limba românească,
căreia în virtutea legilor votate de
dietă și sancționate de Maiestatea
Sa i-sa rezervat un cerc ăre-
care de îndreptărire chiar și în
administrațiune și justițiune, ađi e
scosă din toate oficiile, până chiar
și din cancelaria notarială, și am
ajuns vremile, ca ađi funcționarii
să nu mai fiă pentru popor, ci
poporul pentru funcționari.

Fii nămului românesc, pentru
că se mărturisesc ca Români,
sunt eschiși ađi din toate func-
țiunile publice, — dovadă alege-
rile ultime comitatense, — cu toate
că cunosc limba maghiară și au
cualificațiunea recerută.

Așa s'a întâmplat, că până
ađi peste patru mii de tineri ro-
mâni, crescuți și educați cu mari
jertfe ale părinților lor, au fost
siliți, din cauză, că nu și-au aflat
condițiunea de existență, să-și pără-
sescă vatra străbună și să caute
adăpost la frații noștri de peste
Carpați.

Acăsta este starea deplorabilă

a actualei vieți politice naționale
românești. Der e cu mult mai
tristă starea ce ni-a creat ocăr-
mirea șovinistică de ađi pe tē-
rēmul culturale, pregătit cu multa
sudore a poporului român.

Legile statului nu numai că
asigură un cerc însemnat de
libertate, pe tērēmul cultural,
pentru toate naționalitățile, ci încă
prescriu, ca în tinuturi românești să
se înființeze institute de învățământ
medii din visteria statului, în cari
tote studiile să se propună românești.

Din nenorocire însă, pentru
executarea acestor legi nu s'a
oferit nici o garanție poporului
român și așa astădi guvernul
unguresc nu numai că împedecă
executarea lor, ci din adinsu le
calcă în picior, precum ne arată
trista experiență de toate zilele.

Poporul românesc, deșteptat
odată din „somnia cel de morțe”
și consciu de chiământ sa, n'a
pregetat nici un moment de
a-și aduce obolul său pre alta-
rului culturai, în giurul căruia
se grupară acum toți Români;
pentru-că s'au convins pe de-
plin, că numai cultura e acel
pedestal, pe care se potă înălța
un popor la nivelul poporelor
culte ale Europei.

Poporul românesc cu toate
vicisitudinile timpurilor de grea
cercare și de tristă aducere aminte,
cari l'au stors până la mēduvă
și l'au lipsit de mijlocele de lipsă
pentru o mai repede înaintare, to-
tuși parte prin oferte maritimose,
parte prin colecte și-a creat o
basă solidă culturai naționale ro-
mânești, încatu a pus în urmă
pe Unguri dela putere, cari ađi
și dau totă silința de a tolosi și
acel capital curat românesc spre
scopurile lor de a maghiarisa pe
Români prin institutele și banii
lor proprii.

Poporul român și-a ridicat
școlele populare, și-a înființat școle
elementare, școle de fetițe, gim-
nasii, preparandii și facultăți teo-
logice, cari ađi toate se bucură de
o înflorire, la care nu s'a așteptat
guvernul: toate aceste le-a
făcut singur poporul românesc,
avisat fiind la forțele sale pro-
prie, fără să fi fost ajutat din
partea statului, deși la acest
ajutor avea drept garantat în le-
gile statului.

Și cum respecteză guvernul
actual aceste aședămintele de cul-
tură românești, a căror existență
e garantată în legile țerei, aduse
de dieta ungurescă și sancționate
de Maiestatea Sa?

În contra școlilor noastre po-
porale confesionale guvernul în-
ființeză școle de stat și așa nu-
mite comunale. E de însemnat
însă, că această activitate a gu-
vernului se estinde numai asupra
acelor comune, în cari Români
sunt amestecați cu Unguri, pen-
tru-că unde locuesc numai Ro-
mâni, acolo neavend statul inter-
resu — după cum afirmă chiar
inspectorii școlari — înființarea
școlilor comunale din partea sta-

tului, la cererea proprie a locui-
torilor, a denegat o guvernul ac-
tual.

Ce urmăz de aici? Că după
ideile smintite ale celor dela pu-
tere, interesul statului este, ca să
maghiariseze toate naționalitățile;
eră pe aceia, de cari nu are nici
o speranță, să-i potă maghiarisa,
să-i țină și mai departe în întune-
reculă adencu, în care au orbecat
lanțuit de veacuri.

Înființat au „Kulturregyleturile,”
de cari ađi geme totă țera și în
fruntea căror vedem și Episcopi,
cum a fost episcopul Schlauch,
președintele societății de maghia-
risare „Széchenyi” din comitatul
Satu-Mare.

Limba ungurescă se introduse
în deceniul din urmă ca studiu
obligat în toate școlile populare
cu intențiunea, ca însușindu-o cât
de cât, să o potă introduce mai
târziu ca limbă de propunere în
tote școlile populare naționale.
Acăsta tendință o putem dovedi
ađi a posteriori, aducend ca esem-
plu școlile române gr. cat. din co-
mitatul Sobolciu, din cari tablele
române s'au scos cu forța sub
cuvânt, că toți copiii vorbesc
bine unguresc.

Mai departe prigonirea institu-
telor românești e la ordinea zi-
lei. Gimnasiul din Năsăud, in-
temeiat și susținut din banii
câștigați cu sângele românesc
vrsat pe câmpurile de bătălie,
ađi e supus cu totul curatelei
statului. Averele grănițierilor ro-
mâni năsăudenî guvernul o-a de-
clarat ca proprietate a comune-
lor politice; din gimnasiul pia-
riștilor din Cluș limba română
s'a scos dintre studiile gimnasiale,
denegându-se a se da plată pro-
fesorului, care propunea limba ro-
mână; reuniunea „Mariana” a în-
vățătorilor români gr. cat. nă-
săudenî vrău să-o omore de tot
pașa Banffy; înființarea mai mul-
tor reuniuni românești s'a dene-
gat simplu numai din acel mo-
tiv, că Români să se facă mem-
bri la reuniunile maghiare; inter-
natul românesc gr. cat. din Si-
ghetul Marmăției e supus supra-
inspecțiunei „fișpanului” comita-
tensu; și câte alte prigoniri și
uneltiri nu mai sunt, cari toate
țintesc la nimicirea limbei și a
culturai noastre românești.

Însă nu-i de lipsă să cutrierăm
totă țera, ca să ne convingem
despre tendința de maghiarisare a
actualului guvern șovinistic. Să
esaminăm, Domnilor, numai fr
tele ce se petrecu ađi în csa,
cesă Oradei-marî înainte o m-
lor noștri!

Vă aduceți încă prea bine
minte, că înainte de asta cu câți
ani, damele române din comita-
tul Satu-mare, convinse pe de-
plin despre necesitatea unei reu-
niuni de femei, au voit să cons-
titue o reuniune; și ce a făcut
guvernul Tiszaist? Acăsta reu-
niune, de mult dorită și salutară,
a nimicit o în germine, dene-
gându aprobarea statutelor ei.

In câte-va școli gr. cat. române, anume: în Sângeorgiu - Abrani, Nir-Adonă, ș. c. l., cari sunt mai espuse torentului de maghiarizare, inspectorele școlară cu forța brutală a scosă etichetele românești din școlă. Și pentru ce? Pentru-că — dice d-lu inspectoru — *toți copiii sciu bine vorbi ungurește.*

In normele române gr. cat. din Careii-mari și în a III—IV clasă normală din Oradea-mare, de unu deceniu încôce s'a introdusă limba maghiară ca limbă de propunere în locul limbii românești.

In urmă ministrul de culte și instrucțiune publică în mânia tutoru legilor în vigore — deși legea nu se poate abroga prin nici o dispozițiune ministerială, ci erăși numai prin lege, după cum a mărturisit în parlamentu însuși Tisza, ministrul-președinte — totuși printr'o simplă ordinațiune, adecă prin putere brutală, constrânge Consistoriul din Oradea-mare, ca să introducă limba maghiară ca limbă de propunere pentru clasele superioare în gimnaziul gr. c. rom. din Beiuș; care se susține din fundațiunii românești; care e merită pentru crescerea tinerimei române, ér în deosebă pentru educarea tinerimei, care se pregătesce a îmbrățișa statul preoțesc, care și în virtutea canonelor **trebuie să fiă românești**; pentru-că biserica, la alu căreia altarul au să servească domni preoți, e românească, pentru-că poporul, cui are să administreze santele, încă e românești.

Așa s'a întemplat, Domnilor, că focul vestală s'a stins cu totul de pe altarul dedicat muresorilor române, și în locul lui s'a introdus idolul maghiară în sanctuarul românești. Și pentru ce?

Pentru-că ministrul de culte și instrucțiune publică dice: *a tantum interet alapito okmányu a román nyelv nem teszi az intézet tanyelvévé és csak anyit kíván, hogy a román nyelvben is gyakorolják magukat*; adecă: „că literile fundamentale ale fondatorului nu dispun, ca limba românească să fiă limba de propunere a institutului, ci numai ca tinerimea să se exerciteze și în limba română“.

Este adevărat, Domnilor, că în literile fundamentale nu e vorba, ca limba română să fiă limba de propunere, însă se binevoiască a ne spune d-lu ministru, că pe acele timpuri în care gimnaziu ungurești de stat a fost determinat limba maghiară ca limbă de propunere?

Prea bine scimă cu toți, dér o scie și d-lu ministru, că pe acele timpuri limba de propunere a fost în toate instituturile cea latină.

Dealtmintrelea fiă convins d-lu ministru, că decă pe acele timpuri aveam omen cu spirit profetic, ca să prevadă ce idei smintite voru trăsări peste 50 de ani în mîntea șovinștilor dela putere, de sigură atunci se determina ca limba de propunere în gimnaziul de Beiuș să fiă cea română. Ér de altă parte decă Ungurii au avut drept, ca mai târziu, pe la anul 1844, din respecte didactice-naționale să introducă limba maghiară în gimnaziile fundate și susținute de Maghiari, de ce se nu aibă acestu drept firești și Români, ca să introducă limba română într'unu gimnaziu fundat și susținut din bani românești??

Arete-ne guvernul șovinist de adă numai unu singur gimnaziu în totă țera, care e fundat și susținut cu bani ungurești, în care adă limba de propunere e cea românească, atunci și noi prea bucu-

rosu ne vom supune ordinațiunea ministrului, însă până atunci nu, pentru-că gimnaziul nostru e de caracter românești, după cum se vede acesta apriat din literile fundamentale unde se dice: „*Praeterea cum institutum hoc praeferenter pro natione valachica sit fundatum*“ etc.

Așadér atătu în înțelesul literilor fundamentale, cât și după principiul dreptății, libertății, alu pedagogiei raționale, care dice, că totu omul numai într'o limbă poate cugeta, limba de propunere în gimnaziul de Beiuș nu poate fi alta, decătu limba noastră dulce românească.

Provocarea ministrului la fasele prin cari a trecut institutul românesc din Beiuș față de limba de propunere, adecă, că s'au mai propus în acestu institut toate studiile în limba maghiară și în limba germană, nu argumentează nimic.

Pentru-că prea bine scie d-lu ministru, că atunci în Ungaria domina absolutismul cel mai puternic, pe care Ungurii au dorit alu scutura de pe grumazii lor, chiar din acel respect, ca să formeze unu stat constituțional, în care drepturile fiescă-căci națiunii să se stipuleze și să se asigure prin lege.

Însă decă totuși îi place d-lui Ministru a se provoca la unele dispozițiuni, ce se făcuseră sub absolutism în Ungaria, pentru-că favorizează principiile lui de a maghiariza prin fier și foc: atunci făcă bine d-lu Ministru să ne ierte și nouă să-i aducem aminte și de decretul ministerial din an. 1851 Iuliu 8, prin care decretu **ca limbă de propunere în gimnaziul gr. cat. român din Beiuș s'a stabilit și aprobatu limba română.**

Anume: la anul 1851 Februarie 6 s'a ținut în gimnaziul gr. cat. român din Beiuș o conferință școlastică pentru organizațiunea nouă a gimnaziului de Beiuș, conformu legii organizătoare provisorie a gimnaziilor sub presiul Escel. Sale Br. Vasiliu Erdelyi, Episcopu diecesan, fiind de față Reverendissimul D-nu Dr. Iosif Papp Szilágyi, canonic și inspector școlară c. r., directorul gimnazial și întregul corp profesoral. În această conferință la punctul 5 s'a decis:

„Actum est de stabilenda Institutionis linguae ac determinatum est:

Cum gymnasium hoc sit nationale Romanum, altissimae intentioni conformiter linguam institutionis Romanam esse debere“ etc.

Acestă decisiune a conferinței memorate a fost și aprobată de Inaltul Ministeriu, după cum se vede din următorul decret ministerial, unde dice:

„In gymnasio Belenyiesensi, veteri systemate literario vigente, ad normam aliorum regni gymnasiolorum, lingua institutionis fuit Latina, usque ad annum 1844 quo lingua Hungarica est introducta. Anno 1851 subsecuto novo studiorum systemate, in plano organisationis huius gymnasii, ut iuvenes propositas scientias facilius ac maiori cum fructu sibi proprias reddere possint, nationalitatis iuvenum respectu habito Excelso C. R. ministerio profutura institutionis lingua est proposita Romana et qua talis ab Excelso C. R. ministerio decreto ddo 8-vae Iulii anni 1851 Nr. 2194/277 emanato, haec etiam approbata est.

Din această ordinațiune se vede lămurit, că d-lu Csáky se înșelă când afirmă, că limba de propunere în gimnaziul de Beiuș nu e determinată. Pentru-că presidentul acelei conferințe, Br. Vasiliu Erdelyi, Episcopul diecesei gr. cat. de Oradea-mare, încă a fost fundator alu gimnaziului de Beiuș; deore-ce elu a ridicat u gimnaziul

la 8 clase: și ca fundatoru a avut drept să determine și limba de propunere, precum a și făcutu.

Acestu drept alu fundatorilor s'a aprobat mai târziu și sub constituționalism ungurești prin legea din 1868 § 26 art. 44, care dă dreptu ori căru cetățeanu a înființa gimnaziu, „și decă ilu prevede cu fondul recerut, singur are dreptu garantat prin lege de a alege limba de propunere“.

Acestă lege dă drept și Episcopului actualu alu diecesei de Oradea-mare, ca la alu treile fundatoru, ca să decidă, că în ce limbă să se propună toate studiile în gimnaziul de Beiuș; de acestu drept — deși limba românească deja era determinată ca limbă de propunere prin Episcopul de piă memoriă Br. Vasiliu Erdelyi — s'a folosit și Ilustritatea Sa Episcopul diecesei oradane Mihail Pavelu, când ca președintele sinodului diecesan ținut în Oradea mare la anul 1882 în conșlegere cu totu sinodul, a decis cu privire la gimnaziul din Beiuș: „**Fiindcă acest gimnaziu cu limba de propunere românească**, destinat mai vârtos pentru a câștiga contingentu de tineri cualificați, pentru a fi primiți în institute teologice și a se cresce estu-modu ca preoți diecesani, este fundat și susținut din averile diecesei gr. cat. de Oradea-mare“ etc.

Acestă decisiune sinodală s'a aprobat din nou și prin legea școlară adusă la anul 1883 articolul XXX privitor la institutele medie: unde în § 71. față de institutele catolice, cari stau sub imediata supra-inspecțiune a ministrului — între cari e clasat și gimnaziul din Beiuș, care s'a fundat și se susține din averi episcopesci — se dice:

„A vallás és közoktatásügyi miniszter rendelkezése és közvetlen vezetése alatt álló akár rom. kath., akár másjellegű, egy szintén a jelenleg fennálló mindennemű középiskolák jogi természetű és jellege ezen törvény által nem érintetnek“.

Adecă: „dreptul juridic și caracterul instituturilor seu rom. cat. seu de altu caracter, precum alu ori și ce felu de institute medii, cari există adă și stau sub imediata suprainspecțiune a ministrului de culte și instrucțiune publică, prin această lege nu se altereză.“

Din această lege se vede dér clar că sôrele, că ministrul de culte și instrucțiune publică nu are dreptu de a dispune ca limba ungurească să fiă limba de propunere într'unu gimnaziu gr. cat. și român.

Acuma se nasce întrebarea, că ore îndestulise-va guvernul actualu cu aceste dispozițiuni? Vê răspund, că ba.

Pentru-că guvernul, mai întâi a fost dela patronul gimnaziului de Beiuș, fiă direct, ori indirect, numai delăturarea a trei profesori, asigurându-lu tot-odată, că nu se va mai amesteca în ulterioarele afaceri ale institutului. Și ce să vedă? Abia s'au demisionat acești trei profesori în contra legilor disciplinare, așa dicându „brevi manu“, numai să fiă salvat prin această dispozițiune institutul; étă că vine ministrul cu o altă dispozițiune, prin care pretinde, ca directorul gimnazial Petru Mihașiu să fiă demisionat diu postulu său.

Fiind-că însă acesta s'a întemplat cam pe la începutul anului școlastic, d-lui directoru i-a succedut a se mai susține încă unu an în postul directoral, sub condițiunea, ca să se numescă ca „coadjutor“ alu lui unu subdirector, care apoi s'a și numit.

După aceste împrejurări triste

totă lumea era îndestulată, că acuma guvernul se va îndestuli cu aceste jertfe; când étă pe la începutul anului 1889 provôcă erăși pe patronul institutului prin unu „*ucăzu asiatică*“, în care ministrul pretinde sus și tare: a) ca limba maghiară să fiă limba de propunere în gimnaziul din Beiuș; b) toți profesorii cari au funcționat pe timpul când s'a inscenat comedia steagului să fiă delaturati din postu: pentru-că aflându-se deja trei inși „nepatrioți“, și aceștia rămași sunt „nepatrioți“; c) că guvernul să numescă în viitoru pe directorul gimnazial și încă sese profesori.

Unde este acuma garanția, după toate aceste, că guvernul se va îndestuli cu dispozițiunile de până acuma? Au nu vedeți, Domnilor, că întâia oră a cerut numai trei profesori și adă unde suntem? Au nu vedeți, că decă îți dai degetul, pretind să le dai și mâna? Unde vom ajunge până la finea anului curentu nu se scie?

Se scie însă atătu pozitiv, că guvernul, după introducerea limbii maghiare în gimnaziul de Beiuș, încă nu i-a dat ultimatul Patronului institutului, ci toate tențiunile memorate și neexecutate, toate sunt încă în suspensio! Așa stau lucrurile față cu institutul diecesei Oradane.

Apoi nu ați cetit, că ministrul deja puse în perspectivă reorganizațiunea preparandiilor confessionale? După aceste voru urma de sigură revisiunea teologilor, și în urmă, basându-se pe forța lor brută, față de care Români nu desvôltă destulă activitate, voru dispune adă mâne, ca limba maghiară să fiă și limbă liturgică în toate bisericile naționale...

Avêndu în vedere acuma, Domnilor, împrejurările actuale în mersul politice șoviniste ungurești de adă, étă, că am ajuns la politica din anii dinainte de 48, când dieta ungară la 1842 decretase și enunțase espresu, că peste 10 ani nimeni să nu pôta purta diregătoriă politică seu biserică, decă nu va scilimba maghiară. Ér în dieta dela Clușiu cu mare predilecțiune se ocupau de „*introducerea limbii maghiare în viața publică, în școlă și în biserică*“. Așa dér, precum ne putem convinge din aceste, numai unu pas mai este înderept, ca să se încerce a se introduce limba maghiară și în biserică.

Fiă-mi permis, Domnilor, a observa aici în trecet, că religiunea noastră gr. cat. numai până atunci are viață, până va exista biserica noastră națională cu limba liturgică română; și că îndată ce ar intra limba maghiară ca limbă liturgică în bisericile românești, ar suna și clopotul de morțe pentru religiunea română greco-cat. Pentru-că atunci de nou va intra în viață era Racolțiană, când apoi forțe ușor voru pute prefăce pe Români în Calvini, cum s'a mai întemplat. Priveghiați dér, Domnilor, și păstorii turma Voué incredințată, apărându-i toate drepturile noastre naționale și culturale!

**

Aceste se întemplă, Domnilor, adă la noi, unde cei dela putere se fălescă la totu pasul cu constituționalismul ungurești și cu drepturile frumoșe, de cari se bucură toate naționalitățile (??) pe hârtia. Aceste și multe altele sunt faptele violente, ce le s-

vârșese guvernul constituțional față cu Români.

Să vedem acuma, ce atitudine manifestă Românii de aji în contra violenței, cu care sunt tractați?!

Aruncându o privire fugitivă, vedem la locul primu: că *pressa română* din Transilvania și Ungaria, ca totdeauna, așa și în timpul de față, ca în toate cauzele naționale, așa și în cauza gimnasiului din Beiuș, a stat și stă la culmea misiunii sale, luptându pentru apărarea drepturilor politice-naționale și culturale ale poporului românesc.

Am vădută pe vrednicul general Traian Doda, spuindu țerii și lumii sus și tare suferințele poporului român, care a fost scos din cadrul constituției patriei sale prin uneltirile celor dela putere.

Vădurăm pe părintele Dr. Vasiliu Lucaciu, cu câțiva apostoli devotați bisericii și națiunii, apărându cu bărbăție, față cu politica șovinistă, dreptul și veda limbei românești în comitatul Satu-mare.

Vădurăm și pe Metropolitul Miron Romanul ridicându-și vocea sa în contra „Kulturegyletitoru” când, la provocarea contelui Gavriil Bethlen răspunde cu totă rezoluțiunea:

„E lucru de publică notorietate, că *reuniunea maghiară de cultură din Ardeal*, după cum adevărate și activitatea ei de până acuma, s'a înființat exclusiv pentru scopul de a promova interesele naționale ale rasei maghiare, era interesele culturale ale cetățenilor patriei celor de altă naționalitate numai intru atata e aplicată a le îmbrățișa. încâtă poate avé prospectu, că prin cultura exclusivă maghiară i-va succede a-i câștiga pe aceștia pentru maghiarizare și pe calea acesta a-i contopi în rassa maghiară.”

„După ce eu și ca arhipăstoru alu bisericii greco-orientale române din Ardeal, conșiu de datorința mea patriotică, după principiile mele profesate și după convingerea mea, am fost totdeauna contrar declaratu a totu felulu de convertiri mnestrite, fia ele religioare, fia naționale, ce se pot încerca în patria noastră: eu, în vederea direcțiunii amintite a activității reuniunii maghiare de cultură din Ardeal, m'am ținutu din adinsu de parte de acea reuniune” etc. etc.

Totu în contra acestui curentu vedem luptându din răpusteri și pe câțiva preoți și învățători, cari sunt mai tare espusi nesatiosului Moloh al maghiarisării.

În nisce momente der, când atât în Transilvania, cât și în Ungaria, toți Românii sunt în fierbere apărându limba și naționalitatea lor amenințată, să vedem ce atitudine a luat clerulu diecesei Oradane pentru apărarea scumpului lor tesauru, pentru apărarea institutului lor de învățământu gr. cat. român, de care aji în mania tuturor legilor esistente sunt aproape despoiați?

Conducătorii diecesei gr. cat. de Oradea-mare, deși s'a decretat și aprobatu limba română ca limbă de propunere în gimnasiulu de Beiuș la anul 1851, — precum am vădută mai sus — totuși mai apoi la anul 1869 de bună voia dispun, ca limba maghiară începându dela classa III gimnasiulu până în classa VIII să se propună în limba maghiară, care dispozițiune voluntară o-a și luat ministrulu spre plăcută cunoștință.

Mai departe, în anul 1870 episcopulu de pia memoria Iosif Pap-Szilagy face ofertu ministrului să primescă gimnasiulu de Beiuș între gimnasiile de stat; la anul 1875 repausatulu episcopu Ioan Olteanu, pe basa unei ordinațiuni ministeriale, dispune: „ca geografia și istoria în totu gimnasiulu să se propună în limba maghiară”. Și în urmă, ca toate acestea să fie încoronate și să se arate lumii, că

Beușenii sunt mai mari unguși și decât Schlauch, la anul 1888 Iunie 2 *erăși de bună-voia* fac tãmbăluiri cu steguri unguresci și pun și pe institutu stegulu ungurescu, unde până atunci nici un felu de steagu n'a mai fost arborat.

Și pentru toate aceste fapte slugarnice față cu maghiarisatorii, ce recunoștință a primit diecesa Oradei-mari din partea guvernului? Acea, că ministrulu dispune în 22 Iuliu 1889, ca în gimnasiulu de Beiuș în clasele superioare limba de propunere să fie cea maghiară ș. c. l. după cum s'a amintit mai sus.

La acestu locu însă trebuie să constatăm cu recunoștință și cu totă sinceritatea, cumcă Patronul pregrațios alu institutului Ilustrisimului Domn Michail Pavelu, episcopu diecesanu, specialu în interesul institutului de Beiuș, în decursulu unui an a întreprins mai multe călătorii până la Pesta și a umblat pe la ministri cu multe rugăminte; durere însă, că toate aceste osteneți rămaseră fără rezultat. Pentru că ministrulu Csaky, în mania tuturor rugămintelor și în mania legilor esistente, printr'o simplă ordinațiune ministerială și-a realizat până acuma mai multe pretențiuni, ce și-le formase față de institutu, pentru maghiarisarea lui.

Der clerulu gr. cat. alu diecesei, ce încercare a făcutu pentru salvarea institutului?

La acesta întrebare răspundem cu totă siguranța, că n'a făcutu nimica; uniculu omu s'a aflat, care a cutezat a și ridica vocea sa prin diaristica română, și și aceea a sunat în desertu.

Cugetându la acestu faptu durerosu sinceru mărturisesc, îi stă omulu mintea în loc și se întrebă pe sine, că ore cum se pote ca într'o diecesă, care se laudă cu atâți preoți culti și învățați, să nu se afe măcaru unulu în Israelu, care să cuteze a pași pe terenul activității și cu totă energia întru apărarea celui mai scump tesauru alu omulu, întru apărarea dulcii sale limbi, care face pe omu ceea ce e?

Și ore numai diecesa oradană să nu aibă bărbăți devotați cauzei naționale românești? Ore numai diecesei oradane să-i lipsescă bărbății, cari să scie desconsidera interesele proprii și să se scie dedica cauzei și binelui publicu implinindu-și sânta lor chemare?

Der unde sunt d-nii Gavriil Lazaru și Voda Sălăgianulu, de ale căror vorbe dulci românești odinioară se legănau codrii, văi și câmpii? Unde este D-lu Augustinu Antal, columna puternică a partidului naționalu din jurul Beiușului, pentru a căruia esistență s'a luptat odinioară cu atata foc și tăria? Unde este Ioan Popu, protopopulu Simandului și președintele partidului naționalu din cerculu Kis-Jenő? Unde este D-lu Petru Mihuti, fostu director alu gimnasiulu de Beiuș, care pe acele timpuri, desconsiderându sfaturile fraților lui și ascultându de vocele sirene ale contrariilor, a adus gimnasiulu între Scyla și Charybde? D-le Mihuti, Vă aduceți prea bine aminte, când frații de unu sânge și de o mamă cereau dela D-Vostre fapte în interesul poporului românesc, totdeauna le răspundeți: „Dumneșu mă vede, că simțesc românește, însă nu pot să facu nimic, pentru că-mi stă la spate gimnasiulu.” Dumneșu v'a ajutat acuma de aji scăpatu de sar-

cina apăsătoare a conducerii institutului, acuma aveți tărēmă forte acomodată pentru a vă lupta, acuma sunteți liberi. Lucrați der celu puțin acuma, până încă nu e de totu târziu și liberați „Consistoriulu” din acestu labirintu, unde l'ați condus în semn de recunoștință pentru încrederea orbă ce o-a avut în D-vostre. Placă-vă a lucra der din toate puterile și așezați institutu barem în acel stadiu, în care l'ați aflat la începutulu conducerii D-vostre „et tunc eris nobis magnus Apollo.”

Și în urmă întreb, unde e întreaga Diecesă? Par-că în fața tuturor acestor mișcăminte a înghețat sângele în vinele românești; parcă nimeni în diecesă nu mai scie simți românește, der nu vedeți, că ni-se alungă limba din școle? Și totuși nu Vă mișcați?

Nu cugetați, că doră prin o asemenea mișcare veți căde în disgratiu mai marilor voștri — Episcopulu Lemenyi atunci a început a-lu iubi pe Șuluțu mai tare, când a vădută, că se espune cu totă tăria pentru apărarea drepturilor poporului românesc — din contră, după acestu exemplu strălucitu, totu omulu iubitoru de dreptate și cu simțu de omenie Vă pote asigura, că chiar acel „Consistoriu” de care Vă e așa tare frică, acela Vă va mulțami la locul primu, decă printr'o adevărată solidaritate îl veți elibera de responsabilitatea cea mare și l'u veți scote din labirintulu, în care se află aji.

Aji vădută der, Domnilor, și Fraților, din toate aceste, unde a ajuns diecesa gr-cat. de Oradea-mare prin curtuosia, oportunistulu, utilismulu, indiferentismulu condamnabil și prin servilismulu său neexplicabil.

Este acuma timpul supremu, ca să o rumpem cu acesta tradițiune condamnabilă, și să luptăm o luptă bărbătească, der constituționalu folosindu-ne de toate armele ce ni-le oferă constituționalismulu, ca așa acea luptă să fie demnă de unu cleru conșiu de chiamarea sa.

Să urmămu exemplelor Umbrelor mărețe, căroră le putem mulțumi și acele „sfărmituri” de drepturi, cari sunt inarticulate în legile patriei.

Și cum au câștigat străbunii noștri și aceste drepturi? Numai prin muncă și luptă neobosită! Deorece: *Nulli veniunt sine Marte triumphi. Non nisi certanti laetu corona datur*.”

Aici Vă revoc în memoria luptele desparate, der gloriose, ce le purtasera vechii Episcopi români cu scopu de a câștiga drepturi și pentru poporul lor nefericitu. În timpul mai nou unu Șuluțu cuteză a subscrie suplica Românilor înaintată la locurile mai înalte spre a dobândi o constituțiune pentru Ardelu, și când a fostu trasu la răspundere pentru acesta faptu, întreatu fiindu: „Cum, d-ta cutezi ca episcopu să subscrii o astfelu de suplică; să scii, că ai să perzi grațiu Maiestății Sale”, Episcopulu luându-și ordurile de pe pieptu și punendu-le pe masă a disu: „Aceste sunt grațiu Maiestății Sale, le dau îndărăpt”. Er crucea episcopescă, bāgāndu-o în buzunar, adause: „Acesta e grațiu clerulu; de aji încolo sunt unu simplu popu”.

Eră la anul 1867 dișe același arhieru cătră domnii Mocioni și Babeșiu:

„Bine să cumpănescă frunțașii nēmulu românescu, ce e de făcut, vă promitu totu

concurșulu meu; er de persōna mea să nu vă îngrijii, căci eu sunt hotărât a merge pentru drepturile nēmulu român cu chiar și la spāndurētore.”

Așa s'au luptat Românii pe acele timpuri pentru binele poporului lor multu cercat.

Însă nu e de lipsă, Domnilor și Fraților, să recurgem la timpurile mai îndepărtate, ci se primim numai la faptele ce se întâmplă aji în lumea mare înaintea ochilor noștri. Au nu vedeți, că Cehii numai printr'o luptă constituțională, însă solidară, au putut să-și elupte drepturile lor față cu Germanii? Au nu vedeți, că chiar opozițiunea din patria noastră, numai printr'o luptă esacerbată și solidară a putut să elupte unele avantaje în mania rezistenței guvernului actualu?

Aji stāndu față c'unu guvern calvinu, a trecut timpul rugămintelor; aji drepturile nu se pot valida și asigura decât numai prin acțiune solidară pe toate tărēmurile.

E timpul der, Domnilor și Fraților, să vedem fapte și din partea D-vostre până încă nu e târziu, pentru-că totu mai avem încă ce se cere, ca să fie salvat.

Placă-vă, Domnilor și Fraților, țineți în vre-o 5—6 locuri în diecesă conferințe și esmiteți din fiesce-care conferință câte trei reprezentanți la Ilustritatea Sa prea bunulu Arhieru și Păstoru și-lu rugați, ca în timpul celu mai scurt să binevoiescă a ține sinodu diecesanu, ca în acestu sinodu să se restituască autoritatea sinodală, nimicită printr'o simplă ordinațiune brutală a unui ministru despotu; apoi să se ia la desbatere în acestu sinodu și ordinațiunea ministerială; și *causa institutului* de interesu specialu pentru diecesa Oradiei-mare, eră de altă parte și de interesu publicu pentru toți Românii, să se declare de *causa comună a tuturor Românilor*; totu din acestu sinodu să se esmită o comisiune, care să roge pe toți prelații români de ambe confesiunile, pentru-că când e vorba de *causa comună* toți trebuie să fie uniți în cugete și simțiri, ea să binevoiescă a se espune la locurile mai înalte pentru acestu interesu comunu tuturor Românilor; de altă parte eră să provoce pe toți factorii laici, cari sunt chiamați la conducerea poporului, să binevoiască a lua și ei parte activă la acesta luptă, desperată, der dreptă.

Așa constituindu-se o comisiune micșă din frunțașii poporului român, să se însărcineze, ca să binevoiască a da o viuă espresiune dorinței și sēmțimentelor poporului român, columna neclătită a tronului și a patriei, înaintea guvernului, și să l'u constringă a retrage ordinațiunea emanată în 22 Iuliu; eră decă nu ar succede acesta, atunci să mērgă cu unu pasu mai departe și să aducă din nou la cunoștință tronului prigonirile vrășmașe, ce are să le îndure poporul român într'unu stat constituțional.

Numai decă vomu lucra așa, se va vedé, că există în noi, Domnilor și Fraților, putere vitală și că suntem demni de a trăi.

Atunci și numai atunci ne vom arăta demni conducători ai poporului nostru multu cercat și demni strănepoți ai acelora, despre cari s'a scris în cartea istoriei, că *totdeauna s'au luptat mai multu pentru limbă, decât pentru viață!*

La vedere la Sinodu!

1 Februarie 1890.

Sinodanulu.

